

KISA KLASİKLER / 4

PLATON

Kriton ya da Görev Üstüne

ÇEVİRİ: SAMİH RİFAT

♥ can
klasik

PLATON
KRİTON
YA DA
GÖREV ÜSTÜNE

Can Klasik

Kriton ya da Görev Üstüne, Platon

Çeviri: Samih Rifat

Apologie de Socrate - Criton - Phédon

Bu kitapta kaynak alınan baskı: Flammarion, 2002

© 2019, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2005

6. basım: Ocak 2023, İstanbul

Bu kitabın 6. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Ayça Sezen

Düzeltili: Ebru Aydın

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Proje asistanı: Seda Yüksel

Kapak illüstrasyonu: Caner Yılmaz

Baskı ve cilt: Arı Matbaası

Davutpaşa Cad. Emintaş Kâzım Dinçol San. Sit. No: 81/39,

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 44009

ISBN 978-975-07-4007-7

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

PLATON
KRİTON
YA DA
GÖREV ÜSTÜNE

OYUN

Çeviri
Samih Rifat

♥can

PLATON, (MÖ 428/427-MÖ yaklaşık 348/347), öğretmeni Sokrates ve öğrencisi Aristoteles'le birlikte Batı felsefesinin kurucularından sayılan üç büyük Eski Yunan filozofundan biridir. Eski Yunan felsefesinde Herakleitos'tan Pythagoras'a uzanan geleneğin mirasçısı olan Platon, Sokrates'le birlikte, felsefenin, bir yandan sağlam ve tutarlı düşünce çıkarımlarına, bir yandan da ince ve zengin bir dil kullanımına önem veren çizgisi üstünde yer almıştır. Hiçbir yazılı metin üretmemiş olan Sokrates'in uyguladığı "diyalog" yöntemini bir yazı biçimine dönüştürerek öğretmenini bu metinlerin başkışisi olarak kullanmıştır. Platon'un etik ağırlıklı felsefi sistemi, hem Hıristiyan hem de İslam düşüncesini derinden etkilemiştir. MÖ 387'de Atina dışındaki bir zeytinlikte, bir anlamda bugünkü üniversitenin atası sayılan Akademia'yı kuran Platon, yaşamı boyunca burada ders vermiş, yöneticilik yapmıştır.

SAMİH RİFAT, 1945'te doğdu. Mimar, fotoğrafçı, çevirmen. Saint-Benoit Lisesi ve İTÜ Mimarlık Fakültesi'ni bitirdi. 1978'den günümüze, çeşitli gazete ve dergilerde, mimarlık, fotoğraf ve genel olarak sanat konularında yazılar yazdı; şiir ve düzyazı çeviri kitaplar yayımladı; René Char, André Verdet, Kavafis, Yorgos Seferis, Platon, Le Corbusier, Claude Simon, Michel Butor gibi ozan ve yazarları dilimize çevirdi; Antikçağ ve Bizans ozanlarından şiir seçkileri yayımladı. 2007'de İstanbul'da hayatını kaybetti.

Zindan ve Ölümden Kaçmamak İçin Mantıklı Bir-İki Neden

Sokrates'in ünlü öğrencilerinden Ksenophon, *Sokrates'in Savunması* adlı metninde (o eşsiz "savunma"nın, Platon'unkinden hem biraz farklı hem de daha kısa bir aktırımıdır bu ve Ksenophon mahkemede bulunamadığı için yalnızca başkalarından dinlediklerini yazmıştır) dostlarının, ölüm cezasına çarptırılan Sokrates'i zindandan kaçırmak istediklerini ama onun bu isteği geri çevirdiğini söyler. Ksenophon'a bakılırsa Sokrates, "Attika dışında ölümün el atamadığı bir yer biliyor musunuz?" diye sormuştur alaycı bir tavırla dostlarına.

Bu geri çevirme, Atina halkı arasında çeşitli dedikodulara yol açmış olmalıdır. Neden kaçmamıştır Sokrates? Ksenophon'un ileri sürdüğü gibi, yaşamdan yorgun düşmüş, yaşlılığın getireceği düşkünlüklerden korkmakta mıdır? Bu olağanüstü tutumun nedeni aşırı bir kibir midir? Sokrates, ölümden korkmadığını göstererek insanlara son bir ders mi vermek istemektedir? "Gerçek Sokrates'i tanıtmak için *Savunma*'yı kaleme alan Platon, ustasının soylu imgesinin böyle eğilip bükülmesine katlanamazdı," diyor ünlü Platon çevirmenlerinden Émile Chambry, Kriton çevirisinin önsözünde.¹ "Bu yüzden *Kriton*'u yazarak, Sokrates'in kaçmak istememesinin gerçek nedenlerini

1. Elinizdeki çeviri için öncelikle Émile Chambry'nin Fransızca çevirisi temel alınmış, bunun yanı sıra Victor Cousin ve Luc Brisson çevirilerinden yararlanılmış, ayrıca Zafer Taşlıkloğlu'nun 1942'de Maarif Vekâleti Yayınları'nın klasikleri arasında yayımlanan, çok değerli ama dili epeyce eskimiş Türkçe *Kriton*'u, sıkça başvurulan bir kaynak olmuştur. (Ç.N.)

kamuya açıklamak istedi. Sokrates zindandan kaçmak istemediyse, tüm yaşamı boyunca savunduğu ilkelere bağlı kalmak içindi bu.”

Chambry'nin değerlendirmesi ne kadar doğru bilmiyorum. İki bin dört yüz yıllık bu öyküde gerçek nerede başlayıp nerede bitiyor, bugün bunu kestirmek de kolay değil. Ancak *Kriton*'un, “usta”nın ölümünden beş-altı yıl sonra, olayın birçok tanığı henüz sağken yazıldığı göz önüne alınırsa (aynı şeyler *Savunma* için de geçerlidir) büyük ölçüde gerçeğe yakın olduğu ve Sokrates'in hâlâ etkisinde olduğu bir dönemde kaleme aldığı bu diyalogla Platon'un, ustasının gerçek düşüncelerini yansıttığı söylenebilir. Böyle bakıldığında *Kriton*, ikinci bir savunma gibi çıkar karşımıza: Ustanın ve ilk bakışta akılsızca görünen son eyleminin savunusu gibi.

“Atinalı Kriton, Sokrates'e en bağlı olanlardan biriydi,” diyor Diogenes Laertios, İlkçağ felsefesi konusunda en önemli kaynaklardan biri sayılan *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* adlı yapıtında. Bu yapıtın Sokrates'le ilgili bölümünü, meraklı okurlar için metnin sonuna ekliyoruz (bkz. s. 41). Kitapta Kriton'a, Sokrates'in öğrencileri arasında küçük bir bölüm ayrılmış: “Ona öylesine özenle hizmet ederdi ki, tek eksliğini bırakmazdı. Oğulları da Sokrates'in dinleyicisi oldular: Kritovulos, Hermogenes, Epigenes, Ktesibios. Kriton, on yedi diyalog yazmış ve bunları bir kitapta toplamıştı...” Kitabı Fransızcaya çeviren Robert Guenaille'in Kriton'la ilgili yargısıysa epeyce kısa ve acımasız: “Sokrates'in öğrencisidir; herhangi bir özgünlük katmadan onu yineler.”

İşte bu Kriton'dur, Platon'un küçük savunmasına oyuncu seçtiği kişi. Anlaşılan Sokrates'le aynı yaşlardadır, çok zengin ve yürekli bir adamdır; Sokrates'in *Savunma*'nın ikinci bölümünde kendine biçtiği otuz gümüş *mna*'lık¹ cezayı ödemeyi üstlenen dört kişiden biridir. Üstelik yalnızca kendi adına değil, Sokrates'in tüm dostları adına konuşmaktadır ve Platon, büyük olasılıkla bir drama yalınlığı yakalamak için, birkaç kişi yerine bir kişinin girişimini yeğlemiştir bu diyalogda. Gelgelelim, her

1. Eski Yunan'da kullanılan para birimi. Bir gümüş *mna*, yüz drahmi değerindedi. (Ç.N.)

ne kadar iki kişi arasında geçiyormuş gibi görünse de, aslında çok önemli birileri daha karışır işe: Yasalar ve Devlet. Diyalogun sonlarına doğru bir an gelir, sözü Őöyle sürdürür Sokrates: “Diyelim ki, tam kaacağımız sırada Yasalar ve Devlet karşımıza dikilseler ve bize Őunları sorsalar...” Platon, bu yeni oyuncularını çok inandırıcı bir kişileştirmeyle tartışmaya katar; sanki Sokrates’in ağzından değil, doğrudan kendileri konuşur gibilerdir ve bu noktadan başlayarak diyalogun akışını ele geçirir, sonuna dek götürürler. Sokrates’i, dolayısıyla da Kriton’u inandırırılar: Kaçmak, yurttaşlık görevlerine ters, onursuzca ve akılsızca bir davranış olacaktır. Bu son bölüm, diyalogun belki de en ustaca kotarılmış bölümüdür; asıl düşünce burada geliştirilecek, diyalogun ana izleği burada biçimlenecektir.

Platon diyaloglarının zgn biçimlerinde bir başlıkları var mıydı, bilmiyoruz; ancak günümüze, ne zaman kondukları iyi bilinmeyen bir başlık ve iki alt başlıkla ulaşmış bu diyaloglar.¹ Birkaç yapıt dışında, genellikle diyaloglarda Sokrates’in syleştiği ya da sorguladığı kişinin adı, başlığı oluşturuyor; alt başlıklardan birincisi, diyalogun konusunu, ikincisi de türünü ya da tarzını belirtiyor. Filologlar, diyalogların Yunanca basımlarında bu alt başlıkları kullanmama eğilimindedeler sanırım. Örneğin Platon’un tüm yapıtlarının son ve kesin toplu “edison”unu yapan John Burnett’in 1903 tarihli Yunanca *Kriton*’una bakıyorum: Diyalogun başında, tek satırda tek bir başlık var: *Platonos Kriton* (Platon’un Kriton’u). Yazarın ve yapıtın adlarını, bir tamlama biçiminde başlığa yazma alışkanlığı, başka Eskiçağ yapıtlarında da karşımıza çıkan, büyük olasılıkla çok eski bir

1. Platon’un elimizdeki en eski elyazmaları, MS 9. yüzyıldan kalmadır. Biri Paris Ulusal Kitaplığı’nda, biri de Oxford Bodleian Kütüphanesi’nde bulunan bu iki yazma, yaklaşık on iki yüzyıl süren ve parçaları günümüze ulaşmamamış bir kopyalama zincirinin son halkalarıdır. Bu iki yazmanın ve daha geç kopyaların türediği ilk örneğin, bir VI. yüzyıl yazması olduğu, onun da Roma’da, Cicero’nun çağdaşı ve dostu Titus Pomponius Atticus tarafından “yayımlanan” bir kopyaya dayandığı sanılmaktadır. Bilginler, bu Roma kopyasının, İskenderiye’de, ünlü bilgin Byzantion’lu Aristophanes tarafından elden geirilmış daha eski bir kopyadan kaynaklandığını, onun da, Platon’un ölümünden yaklaşık otuz yıl sonra, Ksenokrates’in yönetimindeki Akademia’da yayımlanan bir yazmaya dayandığını söylüyorlar. Bu uzun serüven, metinlerin zgn biçimi konusunda ortada birtakım belirsizlikler bulunmasının çok doğal olduğunu gösteriyor. (.N.)

alışkanlık: Yine elimdeki kimi kitaplara bakıyorum: Dindorf basımı, 1875 tarihli Yunanca *İlyada*'nın başlığı, *Homerou İlias* (Homeros'un İlias'ı); Vollebregt'in 1947 tarihli *Anabasis*'i, *Ksenophontos Kyrou Anabasis* başlığını taşıyor (sözcüğü sözcüğüne "Ksenophon'un Kyros'un Anabasis"i; Türkçede belki "Ksenophon'a Göre Kyros'un Anabasis"i denebilir). Ne var ki, Yeniçağ'dan başlayarak yapıtlar yeni Avrupa dillerine aktarılırken artık bu alışkanlığa uyulmuyor ve Eskiçağ'ın yapıtları da "modern" yapıtlar gibi başaklandırılıyor; yazarın adı başlıktan koparılıp üste çıkarılıyor, onun altına başlık, sonra da alt başlıklar sıralanıyor. Ve örneğin Chambry'nin Fransızca çevirisinde, başta belirttiğimiz gibi, yazar adının altında bir başlık, iki de alt başlık var: *Criton ve Du Devoir; genre éthique* (Görev Üstüne; Etik Tür). Başka bir çeviride Victor Cousin, görev sözcüğünü daha da açmış, "Yurttaşın Görevi" demiş.

Görev!.. Yurttaşın görevi!.. Düşünüyorum da, bugünün insanı için nasıl da içi boşalmış kavramlar bunlar! En azından yakın çevremi, kentimi, ülkemi gözümün önüne getiriyorum. Kaç kişi kaldı acaba bizim buralarda, birilerine, özellikle de "site"ye karşı görevleri olduğunu gerçekten düşünen? Sokaktaki insandan, yaşamın önünde sürüklenip giden, kolay yönlendirilir yığınlardan, Sokrates'in deyimiyile "kalabalık"tan söz etmiyorum. Düşünenlerden, okumuş yazmışlardan, yine onun deyimiyile "dediğine bakılması gereken" kişilerden söz ediyorum daha çok. Onlar arasında "site"nin bir anlamı, bir önemi kaldı mı diye soruyorum kendi kendime. Herkesin kendi kabuğuna, kendi zırhının arkasına çekildiği, toplumdan, özellikle de devletten umudu kestiği, herkesin birbirini sollamaya çalıştığı ve her şeyden, ama her şeyden önce kendi çıkarını kolladığı bir dünyada, dörtнала kalkmış bir iş-ticaret-borsa-dalavere dünyasında "site"nin bir anlamı kaldı mı? Devletin işlevini şirketlerin, "yurttaş"ın yerini "müşteri"nin almaya başladığı bir dünyada, yurttaşlık görevlerinden mi, müşteri yükümlülüklerinden mi söz edilebilir artık?

Biliyorum felsefeciler, toplumbilimciler, çeşitli alanlardan düşün insanları çoktandır –iki bin beş yüz yıldır– konuşuyorlar, yazıyorlar bu konuları. Daha da konuşacaklar, yazacaklar. İnsanlığın düşüncesi de, bilgisi de besbelli böyle ilerleyecek, gelişecek. Ama ne olursa olsun, devlet-yurttaş ilişkisinin açıl-

nımlarında, tanımlarında ya da çözümlerinde ne denli ileri gidilirse gidilsin, inanıyorum ki her zaman, bu konuyu düşünsel bir düzlemde ve alabildiğine yalın, çarpıcı bir biçimde tartışan bu ilk ve kısacık yapıta dönmek, her seferinde yeniden *Kriton*'un kapağını açıp o sabah alacasında Sokrates'i uykusundan uyandırmak ve yeniden sorgulamak gerekecek.

Kim bilir, belki de Alfred North Whitehead haklıdır ve –onun sözcükleriyle söyleyelim– “Tüm Batı felsefesi, Platon’a düşülmüş dipnotlardan başka bir şey değildir.”

Samih Rifat
İstanbul, Aralık 2004

Kişiler

SOKRATES
KRİTON

SOKRATES

I. Bu saatte ne işin var burada Kriton? Daha çok erken değil mi!

KRİTON

Evet, çok erken.

SOKRATES

Saat kaç suları sence?

KRİTON

Gün ağarmak üzere.

SOKRATES

Zindan bekçisi sana kapıyı nasıl açtı, şaştım!

KRİTON

Beni buralarda çok gördü de tanıdı Sokrates. Hem biraz da gönlünü hoş ettim.

SOKRATES

Yeni mi geldin, çoktandır mı buradasın?

KRİTON

Epeydir buradayım.

SOKRATES

Öyleyse neden hemen beni uyandırmadın da, bir şey söylemeden, yanımda öyle oturup durdun?

KRİTON

Tanrı aşkına Sokrates, neden uyandırayım? Senin yerinde olsam ben de istemezdim bu kötü günümde böyle erkenden uyandırılmayı. Ama deminden beri sana bakıyorum da, nasıl tatlı tatlı uyuduğunu görünce hayran kalıyorum. Bilerek uyandırmadım seni; zamanını olabildiğince güzel geçirmeni istedim. Doğrusunu istersen, yaşamın boyunca hep ne kadar keyifli görüldüğünü gözleyip imrenmişimdir sana; ama şimdi, başında dolaşan felakete ne denli kolaylıkla ve sabırla katlandığını görüyorum da şaşıyorum.

SOKRATES

Öleceğim diye yakınıp durmak, benim yaşında birine yakışmazdı değil mi Kriton!

KRİTON

Çoğu insan, senin yaşında bile olsa Sokrates, böylesi bir felakete karşılaşıncı kara bahtına isyan etmekten alamaz kendini.

SOKRATES

Doğru. Ama yine de, sen neden bu kadar erken geldin?

KRİTON

Kötü ve üzücü bir haber getirmek için Sokrates; gördüğüm kadarıyla senin umurunda değil ama tüm dostların için haberlerin en kötüsü, en üzücüsü. Nasıl dayanılır buna bilmem!

SOKRATES

Nedir bu haber? Delos'tan döndüğünde ölmem gereken gemi mi geldi yoksa?

KRİTON

Daha gelmedi, ama sanırım bugün gelecek; Sounion'dan¹ gelen birileri, gemiyi orada bırakmışlar; söylediklerine bakılırsa, bugün burada olacaktı; bu yüzden de Sokrates, yarın senin ölmen gerekecek.

SOKRATES

II. Hayırlısı Kriton! Eğer tanrılar böyle istiyorsa, böyle olsun. Yine de ben geminin bugün geleceğini sanmıyorum.

KRİTON

Neye dayanarak söylüyorsun bunu?

SOKRATES

Söyleyeyim: Çünkü ben geminin geleceği günün ertesi günü öleceğim.

KRİTON

Evet, bu işe bakanlar da öyle diyorlar.

SOKRATES

Bu yüzden de ben, geminin bugün değil yarın geleceğini söylüyorum. Bunu bu gece, az önce gördüğüm bir düşten çıkarıyorum; belki de iyi oldu beni uyandırmadığın.

KRİTON

Nasıl bir düştü bu?

1. Attika'nın güneyinde bir burun. (Ç.N.)

SOKRATES

Bana doğru gelen, beyazlar giymiş, güzel, soylu bir kadın görür gibi oldum düşümde; bana adımla seslendi ve, “Sokrates, üç gün sonra toprağı bereketli Phthia’ya gelecek-sin,”¹ dedi.

KRİTON

Tuhaf bir düş bu Sokrates.

SOKRATES

Tersine Kriton, bence çok açık.

KRİTON

III. Biraz fazla açık. Ama son bir kez, sevgili Sokrates, dinle beni de yaşamını kurtar. Çünkü ölümün birden fazla felaket getirecek başıma: Hem bir daha eşini bulamayacağım bir dostumu yitireceğim hem de seni beni iyi tanımayan bir sürü insan, “Parayı bastırıydu onu kurtarabilirdi ama umursamadı,” diyecek. İnsanın adının, “dostlarından çok parasını önemser”e çıkması kadar utanç verici bir şey olabilir mi? Çokları, bizim yalvarıp yakarmamıza karşın senin buradan çıkmak istemediğine inanmayacak.

SOKRATES

Kalabalığın ne diyeceğinden bize ne, iyi yürekli Kriton? Akli başında insanlar –ki onların diyeceğı bizi daha çok ilgilendirir– bu işin gerçekten böyle olup bittiğinden kuşku duymayacaklar, meraklanma.

KRİTON

İyi de, kalabalığın ne dediğini hesaba katmak gerektiğini

1. *İlyada*’da ülkesine döneceğini bildiren Akhilleus’un söylediğı sözler. (Ç.N.)

sen de bal gibi görüyorsun Sokrates. Senin başına gelenler, hele hele birine kara çalındığında, kalabalığın yalnızca kötülük değil, çok büyük kötülükler yapabileceğini gösteriyor.

SOKRATES

Keşke çok büyük kötülükler yapmak elinden gelse! O zaman en büyük iyilikleri de yapabilirdi belki. Ama gerçekte ne biri, ne de öteki gelir elinden. Onun demesiyle insan ne bilge olur ne de budala; ne yapsa rasgele yapar kalabalık!

KRİTON

IV. Diyelim ki öyledir; ama sen şu sorumu yanıtla Sokrates: Beni ve öbür dostlarını düşündüğün için mi elin kolun bağlı duruyorsun? Eğer buradan kurtulursan, seni kaçırdığımız için çarşılar başımıza işler açar, varımız yolumuz elimizden gider ya da başka cezalara çarptırılırız diye mi düşünüyorsun? Eğer böyle korkulara kapıldıysan, aklından uzaklaştır bunları; seni kurtarmak için bu tehlikeyi ya da gerekiyorsa daha ağırlarını göze almak bizim boynumuzun borcu. Bu yüzden dinle ve olmaz deme bana.

SOKRATES

Evet Kriton, sizin için kaygılanıyorum ama başka nedenlerim de var.

KRİTON

Öyleyse için rahat olsun; çünkü seni buradan kaçırıp kurtarmak için pek fazla para istemiyorlar bizden. Ayrıca bilmez misin ki bu çarşılar çok ucuza satın alınabilir; ağızlarını kapamak için azıcık bir şeyler versen yeter! Benim tüm servetimi kendinin bil; umarım bu yeterli

Öğretmeni Sokrates ve öğrencisi Aristoteles'le birlikte felsefenin kurucularından sayılan Eski Yunan filozofu Platon, hem Hıristiyan hem İslam düşüncesini derinden etkilemiştir.

Kriton ya da Görev Üstüne, Platon'un Sokrates tarafından sözlü olarak uygulanan "diyalog" yöntemini bir yazı biçimine dönüştürdüğü metinlerin en önemlilerindendir. **Diyaloglar**'da bu yazı türünün en yetkin örneklerini vermiş olan Platon, "yurttaşın görevleri"ni tartışıyor, 2500 yıl öncesinden çağımıza, günümüze ışık tutarak.

Devletin işlevini şirketlerin, yurttaşın yerini müşterinin aldığı bir dünyaya çarpıcı bir hatırlatma.

#dünyaklasikleri #kısaklasikler #sokrates #savunma #görev
#yurttaşingörevi #batifelsefesi

Kapak Müjanzasyonu: Caner Yılmaz

 can

caneyinleri.com | [f](#) | [@](#) | [v](#) caneyinleri

düşünce

ISBN 978-975-07-1007-2

9 789750 740077